

KATOLIČKI ADVENTSKI I BOŽIĆNI OBIČAJI U DALMACIJI

Lovrić, Anamaria

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:172:115495>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-28**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

**SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET**

ZAVRŠNI RAD

KATOLIČKI ADVENTSKI I BOŽIĆNI OBIČAJI U DALMACIJI

ANAMARIA LOVRIC

SPLIT, 2023.

Odsjek za hrvatski jezik i književnost

Hrvatski jezik i književnost

Hrvatska hagiografska baština

KATOLIČKI ADVENSTKI I BOŽIĆNI OBIČAJI U DALMACIJI

Student:

Anamaria Lovrić

Mentor:

dr. sc. Nikola Sunara

SPLIT, 2023.

Sadržaj

1. Uvod	4
2. Advent	4
2.1. Sveta Barbara	5
2.2. Sveti Nikola.....	8
2.3. Bezgrešno začeće Blažene Djevice Marije	12
2.4. Sveta Lucija.....	12
2.5. Ditići, Materice, Očići.....	16
2.6. Badnjak.....	17
3. Božićno vrijeme.....	21
3.1. Božić.....	22
3.2. Sveti Stjepan.....	25
3.3. Sveti Ivan.....	25
3.4. Silvestrovo.....	27
3.5. Nova godina	29
3.6. Sveta tri kralja	31
4. Zaključak	34

1. Uvod

Tema su ovog završnog rada katolički adventski i božićni običaji na području Dalmacije. Običaji su važan dio kulture svakog naroda i oni su ono što narod čini posebnim. Nažalost brojni običaji danas izumiru. Iz toga razloga javila se potreba da se ovaj završni rad bavi upravo tom temom. U radu su predstavljeni neki od najvažnijih blagdana u adventu i božićnom vremenu te običaji vezani uz te blagdane na različitim područjima Dalmacije. Struktura ovog rada podijeljena je tako da se u prvom djelu govori o adventskim običajima i blagdanima. Na početku rada govorit će se o najvažnijim danima u ovom predbožićnom razdoblju kao što su Sveta Barbara, Sveti Nikola, Sveta Lucija, Bezgrešno Začeće Blažene Djevice Marije, Ditići, Materice, Očići i Badnjak. Badnjak je običajima najbogatiji dan u kršćanskoj kulturi, a karakterizira ga blagoslov kuća i ukućana, priprema jela za Božić, običaji vezani za drvo badnjak, post, priprema božićne svijeće, koledanje¹ i veseljenje². Misom polnoćkom započinje Božićno vrijeme čiji vrhunac predstavlja Božić koji u narodu, Dragić ističe, označava početak nove godine.³ Nakon Božića bit će riječ o dvama velikim svetcima koji se slave drugi i treći dan od Božića, a to su sveti Stjepan i sveti Ivan. Potom će biti opisana dva dana kojima se završava stara i započinje nova godina, Silvestrovo i Mlado lito. Rad ćemo završiti prikazom blagdana Sveta tri kralja ili Vodokršća koji se u hrvatskoj tradicijskoj kulturi drži završetkom božićnoga vremena. Cilj je ovoga rada prikazivanjem spomenutih blagdana i običaja podići svijest o njihovoj važnosti i nezaobilaznoj ulozi u životu zajednice u kojoj se prakticiraju.

2. Advent

Riječi advent dolazi od lat. riječi *adventus* koja znači dolazak, došašće. Advent je, kako ga Badurina definira, razdoblje u liturgijskoj godini koje se sastoji od četiri nedjelje koje prethode

¹ Lozica navodi kako koleda znači skupno pjevanje muške djece, mladića, odraslih ljudi te djevojaka. Može značiti i adventsko čestitanje imendana; obred, pjesmu; božićni kruh, božićno darivanje, božićna vatra, božićna slama. Znači i krijes koji se palio na Jurevdan Ivandan te krijes koji se palio za vrijeme biranja seoskih kraljeva. (Lozica, Ivan. „Poganska baština“ *Golden marketing*. Zagreb, 2002., str. 173-176)

² Dragić navodi kako je veseljenje (veseljanje) pjevanje pjesama u osmercu koje imaju pripjev *veselo, veselo*. Momci su djevojkama pjevali pjesme koje su imale ovaj pripjev. Mnoge su pjesme nastajale u kolu ili na sijelu te su imale različite melodije. Veseljanje se pjevalo kroz čitavo Božićno razdoblje. (Dragić, Marko. „Koledanje i veseljanje u hrvatskoj tradiciji.“ *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Splitu*, br. 1, 2008., str. 33-34.)

³ Dragić, Marko. „Hrvatski tradicijski čestitarski ophodi, pohodi i običaji od Božića do Sveta tri kralja.“ *Croatica et Slavica Iaderetina*, vol. 14/1, br. 14., 2018., str. 190.

Božiću. Dodaje kako one simboliziraju četiri tisućljeća od stvaranja svijeta do dolaska Isusa Krista i da je takvo pripremanje za Božić zabilježeno je u 4. stoljeću na Istoku i u 7. stoljeću na Zapadu. Prema Badurini, prva nedjelja došašća, koja je ujedno i početak nove liturgijske godine, ona je nedjelja koja je najbliža blagdanu sv. Andrije apostola, 30. studenog.⁴ Kod Dragića nalazimo da dan nakon nje počinju zornice, svete mise koje započinju najčešće u šest sati ujutro i na kojima se molilo u čast Marije. Poseban je značaj zore koja, prema Dragiću, predstavlja Kristov dolazak. Pripreme za ovaj važan blagdan, ističe isti autor, počinju na dan sv. Klementa (23. studenog), a na području Poljica pripreme su počinjale već blagdanom Svih Svetih koji je nazivan *prvim čelom*. Dragić posebno naglašava kako je advent razdoblje molitve i posta tijekom kojeg se nisu smjele održavati svadbe i proslave.⁵ U ovom razdoblju raširen je običaj izrade i postavljanja adventskog vijenca. Adventski vijenac plete se od grana ili lišća i u njega se stavljaju četiri svijeće koje simboliziraju četiri adventske nedjelje, četiri godišnja doba ili „stvaranje, utjelovljenje, otkupljenje i svršetak.“⁶ Svake adventske nedjelje pali se po jedna svijeća, a na kraju adventskog razdoblja gore sve svijeće u vijencu. Neprekidnost vijenca Dragić tumači u kontekstu simbolike Božje vječnosti.⁷ Braica kaže kako je ovaj običaj došao sa sjevera Njemačke i preko srednje Europe u hrvatske krajeve gdje je prihvaćen.⁸

U nastavku ovoga poglavlja bit će detaljnije obrađeni adventski blagdani: Sv. Barbara, Sv. Nikola, Bezgrešnog začeće Blažene Djevice Marije, Sv. Lucija, Ditići, Materice, Očići i Badnjak.

2.1. Sveta Barbara

Sveta Barbara štovana je svetica u istočnoj i zapadnoj crkvi. Brojne legende, molitve, pučke lirske pjesme, kapele, kipovi i slike odraz su njezina štovanja u našoj kulturi. Badurina navodi da je rođena u Heliopolisu u Egiptu ili u Nikomediji u Maloj Aziji.⁹ Otac joj je bio bogati

⁴ Badurina, Anđelko(ur.). *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1979., str. 103-104.

⁵ Dragić, Marko. „Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata.“ *Crkva u svijetu*, vol. 43, br. 3, 2008., str. 415-416.

⁶ Isto, str. 438.

⁷ Isto.

⁸ Isto, str. 12.

⁹ Badurina, Anđelko(ur.). *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1979., str. 138.

poganin Dioskur za kojega Gorys navodi da je bio mrzitelj kršćana.¹⁰ Dragić precizira kako je on bio trgovac purpustom.¹¹ U legendama pronalazimo kako je dao podići kulu gdje su je čuvali da joj se nitko ne približi jer je bila lijepa djevojka. Saznavši za kršćanski nauk, Barbara je, prema legendi, dogovorila da joj u kulu dolazi vjeroučitelj prerušen u liječnika i odlučila je postati kršćanka. Naredila je da majstori na kuli probiju treći prozor i naprave križ. Pošto je ocu ispovjedila svoju vjeru, on ju je izručio vlastima, a nakon teških muka otac joj je odrubio glavu. Na povratku kući nakon tog užasnog djela udario ga je grom.¹² Svetu Barbaru svojom zaštitnicom slave rudari, arhitekti, tesari, klesari, kovači, vojnici, topnici i dr., a nalazimo je i među četrnaest svetih pomoćnika u nevolji.¹³

Božićno vrijeme u širem smislu traje od Sv. Barbare do Nove godine. U sjevernijim krajevima Hrvatske njen blagdan naziva se i „Mali Božić“.¹⁴ Prije pogubljenja, Dragić ističe, molila se za spas svakog kršćanina koji se sjeti Isusove muke i njenog mučeništva. Stoga se u ikonografiji prikazuje s hostijom i kaležom. Vjernici joj se mole kad se nalaze u nevolji i nisu u mogućnosti ispovjedit se. Tada izgovaraju: „Učini gospodine, da posredovanjem sv. Barbare prije smrti dobijem sakrament bolesničkog pomazanja.“¹⁵

U narodnoj percepciji ova svetica prva je glasnica Božića. Od njenog je blagdana do Božića dvadeset jedan dan. Dragić navodi kako se u nekim krajevima na njen blagdan u zdjele stavljaju zrna pšenice¹⁶ koja se svaki dan zalijevaju vodom i koja do Božića naraste i služi kao ures u kućama.¹⁷ Taj običaj ima panspermijski i apotropijski značaj, a prema rastu pšenice ljudi su predviđali kvalitetu uroda u nadolazećoj godini.

To je dan, Kedžo ističe, kada se iz poštovanja prema mučeničkoj smrti svete Barbare ne prakticiraju radovi na zemlji.¹⁸

¹⁰ Gorys, Erhard. *Leksikon svetaca*. Naklada Slap, Jastrebarsko, 2003., str. 67.

¹¹ Dragić, Marko. "Kult sv. Barbare u kršćanskoj tradiciji Hrvata." *Nova prisutnost*, vol. XIII, br. 2, 2015, str. 143.

¹² Usp. Dragić, Marko. "Kult sv. Barbare u kršćanskoj tradiciji Hrvata." *Nova prisutnost*, vol. XIII, br. 2, 2015, str. 143.; Gorys, Erhard. *Leksikon svetaca*. Naklada Slap, Jastrebarsko, 2003., str. 68.; Badurina, Anđelko(ur.). *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1979., str. 138.

¹³ Gorys, Erhard. *Leksikon svetaca*. Naklada Slap, Jastrebarsko, 2003., str. 67.

¹⁴ Dragić, Marko. „Kult sv. Barbare u kršćanskoj tradiciji Hrvata.” *Nova prisutnost*, vol. XIII, br. 2, 2015., str.142.

¹⁵ Isto, str. 147.

¹⁶ Rihtman Auguštín navodi kako je božićna pšenica najčešće sijana na dan svete Barbare i sv. Lucije, ali da su je negdje sijali i na Sv. Nikolu te Bezgrešno začecje Blažene Djevice Marije, a na nekim mjestima i znatno ranije na Svetu Katarinu. (Rihtman Auguštín, Dunja. *Knjiga o Božiću*. August Cesarec, Zagreb, 1992., str. 29.)

¹⁷ Dragić, Marko. „Kult sv. Barbare u kršćanskoj tradiciji Hrvata.” *Nova prisutnost*, vol. XIII, br. 2, 2015., str. 155.

¹⁸ Kedžo, Ina. „Advent u tradicijskoj kulturi Splita i okolice.” *Ethnologica Dalmatica*, vol. 29, 2022., str. 9.

U Konavlima blagdan sv. Barbare zove se Varin dan. Prema Dragiću, na taj dan sprema se „vara“. Domaćice bi uzela grahorica poput suhog boba, graška, leće, raži, graha. Obavezno je morao biti neparan broj grahorica i od toga proizlazi izreka na Pelješcu: „Varica se vari, hoće se devet stvari.“¹⁹ Simbolika vare očituje se u vjerovanju da ona predstavlja obilje koje će nastupiti u godini koja slijedi. Iz načina kuhanja, to jest iz smjera iz kojeg je provrela, narod je vjerovao da će doći obilje. Ako provre sa strane od polja, poljoprivredne kulture će bogato obilno roditi, a ako provre s morske strane, bit će obilje ribe. Na blagdan svete Barbare varu se jelo za sva tri obroka. Svi ukućani moraju je blagosloviti riječima: „Koliko zrna, bilo ubaraka.“²⁰ Ovaj običaj još je živ na dubrovačkom području, najviše u Konavlima, a u Veloj Luci također je običaj da se pripravlja varivo od boba, slanutka, sikirice, leće, pošnje, boba, graška, pšenice. U Poljicima je narodni naziv za ovaj blagdan Varina i ondje je običaj reći: „Varina, vari, / Savina ladi, / Nikola kusa, / Ambrozij plaća.“²¹

Fra Silvestar Aračić, pučki misionar, zaostroškoj svetoj Bari napisao je pjesmu koja se i danas može čuti u Zaostrogu:

„Svetoj Bari

Častimo te, Bare sveta,

Jer si Krista ljubiti znala

I za vjeru si svetu

Mlado biće žrtvovala!

Na kamenu biokovskom

Evo tvoje crkve stare,

Zaštitnice naše moćne,

Zaostroške Svete Bare!

¹⁹ Dragić, Marko. „Kult sv. Barbare u kršćanskoj tradiciji Hrvata.“ *Nova prisutnost*, vol. XIII, br. 2, 2015., str. 159.

²⁰ Isto.

²¹ Isto. str. 161.

Kad je koji u nevolji
I molitvama tebe zove
Ti pritječeš mu pomoći,
Zaostroška Sveta Bare!

Tebe časte svi rudari,
Zazivlju te umirući,
Slavna djevo, mučenice,
Primjerom nas sve pouči!

Trojstvo sveto, Višnji Bože,
Barbara Ti omilila:
Djevičanstvom, mučeništvom,
Sveto žiće okrunila.²²

2.2. Sveti Nikola

Ovaj svetac rođen je u Maloj Aziji od kršćanskih roditelja te se rano posvetio službi Božjoj. Badurina navodi kako je bio nećak nadbiskupa u Miri koji ga je zaređio za svećenika. Nakon smrti roditelja svoj je imetak podijelio siromašnima. Postoji nekoliko legendi o njegovom životu koje Badurina spominje. Prva od njih je ona koja govori o tome kako je svetac, nakon što je čuo za plemića koji je ostao bez novca, nabavio miraz za njegove tri kćeri i tri ga noći ubacivao

²² Andrijašević, Ivana. „Advent in Traditional Culture od Makarsko Primorje.“ *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 14/2, br. 14., 2018., str. 394-395.

kroz plemićev prozor koji ga je otkrio zadnju večer i svetac ga je zamolio da nikome ne kaže za to. Druga priča govori o hodočašću svetog Nikole u Svetu zemlju. Na putovanju je lađu zahvatila oluja koja ju je skoro potopila. Svetac je u tom trenutku naredio valovima da se smire i oluja je prestala. Zato je postao zaštitnikom mornara i putnika. Nakon što se vratio iz Palestine, postao je biskup u Miri. Posljednja je legenda koju Badurina navodi ona koja govori kako je svetac došao u jednu gostionicu i otkrio da gostioničar krade malu djecu i njihovo meso poslužuju gostima. Saznavši to, pregledao je prostorije i pronašao tijela troje djece. Učinio je znak križa i oni su se vratili u život pa ga zbog toga kršćani časte kao zaštitnika djece. Badurina spominje kako se priča o poklonu triju vrećica zlatnika počela uspoređivati s darovima koje su mudraci nosili Isusu te se legenda o sv. Nikoli stopila s božićnim izvještajem. Tako je nikolinjsko darivanje djece u nekim krajevima postalo božićni običaj.²³ Dragić navodi kako se u ikonografiji prikazuje kao biskup s tri vrećice sa zlatnicima koje predstavljaju njegovo dobročinstvo. Također sa sidrom ili lađom u ruci kao zaštitnik pomoraca. Ponekad se prikazuje s djetetom koje mu ljubi ruku kao zaštitnik djece.²⁴ Za svetog Nikolu Gorys kaže da je zaštitnik Rusije i Lotaringije, djece, hodočasnika, putnika, pomoraca, ribara i mnogih drugih.²⁵

Kult svetog Nikole raširen je i na Istoku i na Zapadu. Gavazzi naglašava kako su „nikolinjski običaji na hrvatskom selu razmjerno mladi, ili ih – u mnogim krajevima – uopće nema. To su kod nas pretežno građanske i malograđanske tradicije – a i te su usvojene izvana, iz nama bližih zemalja srednje Evrope (...)“²⁶ U nastavku te običaje svrstava u dvije skupine, prvu s ophodima svetog Nikole i krampusa i drugu koja se odnosi na darivanje dobre djece i davanje šiba zločestoj.²⁷

Uz blagdan sv. Nikole, Dragić spominje, nikolinjske ophode u kojima osoba prerušena u svetog Nikolu u biskupskom ornatu i osoba prerušena u njegovog pomoćnika krampusa sa šibom idu po kućama da nagrade dobru djecu i kazne lošu.²⁸ On bilježi kako su u Danilu Gornjem kod

²³ Badurina, Anđelko(ur.). *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1979., str. 426-427.

²⁴ Dragić, Marko. „Sveti Nikola – biskup u hagiografskoj baštini Hrvata.“ *Ethnologica Dalmatica*, vol. , br. 22, 2015., str. 7.

²⁵ Gorys, Erhard. *Leksikon svetaca*. Naklada Slap, Jastrebarsko, 2003., str. 289.

²⁶ Gavazzi, Milovan. „Godina dana hrvatskih narodnih običaja“. Zagreb, Kulturno-prosvjetni sabor Hrvatske; Hrvatsko etnološko društvo, 1991., str. 116.

²⁷ Isto.

²⁸ Dragić, Marko. „Sveti Nikola – biskup u hagiografskoj baštini Hrvata.“ *Ethnologica Dalmatica*, vol. , br. 22, 2015., str. 6.

Šibenika djeca dobivala poklone za Svetog Nikolu i Svetu Luciju. Za Sv. Nikolu darivao bi ih otac, a za Sv. Luciju majka bi im pekla *provrtache*. Dragić ističe kako se u Kaštelima ovaj blagdan naziva i Mornarski dan. Te dodaje da su u Kaštel Starom djeca dobivala poklone u čarapama koje su večer prije stavila da vise. Primjećuje da u Donjem Selu na Šolti nije bio običaj da se djecu daruje na sv. Nikolu, ali bi dobili poklone za sv. Luciju. To su bili skromni pokloni poput suhih smokava, bombona, badema. Isti autor zaključuje da s obzirom na to da je sv. Nikola zaštitnik pomoraca, posebno se štuje u primorskim krajevima. Toga svetca još nazivaju Mikola, Mikula.²⁹ Vojnović Traživuk navodi kako je praksa darivanja djece na blagdan svetoga Nikola započela nakon Prvog svjetskog rata.³⁰ Dragićev zapis pokazuje kako je postojala razlika u darivanju na Sv. Nikolu i Sv. Luciju jer su u prvom slučaju darivana djeca iz imućnijih, a u drugom iz siromašnijih težačkih obitelji. U okolici Splita, u Vranjicu, djeca su večer uoči blagdana svetog Nikole na prozoru ostavljala čarape, a u Svinišću su na prozor stavljala očišćene čizmice. Djeca su uglavnom darivana voćem, a za zločestu djecu bila je namijenjena šiba pa je taj običaj imao i odgojnu funkciju. Odrasli bi se prurušili u sv. Nikolu i krampusa i navečer bi posjećivali kuće s malom djecom. Postavljali su djeci razna pitanja poput jesu li slušali roditelje, idu li u crkvu, i sl. Krampus bi zgrabio djecu koja nisu znala odgovore, ali sv. Nikola bi ih uvijek spasio.³¹

Početakom 20. stoljeća u Starom je Gradu na Hvaru običaj bio da momci djevojkama daruju jabuku u Crkvi svetog Nikole kao simbol svoje ljubavi. Dragić navodi kako je u Starom Gradu bio običaj da se pred crkvom na lomači spali stari brod nakon čega bio uslijedilo pjevanje života svetoga Nikole. Po završetku mise djeca bi bacala jabuke, a sutradan, na Sv. Nikolu, nakon mise održavala se procesija s kipom svetca.³²

U okolici Šestanovca mladići i djevojke obilazili su kuće i darivali dobru djecu, najčešće voćem koje im je bilo dostupno, a zločestu su plašili. U Prološcu u Imotskoj krajini djeca su pripremala čizmice i ostavljala ih u predvečerje blagdana vjerujući da će ih svetac darivati. Dragić iz toga mjesta donosi zapis pjesme: „*Sveti Niko, / dođi skoro / vrijeme nam / prolazi sporo. / Teško*

²⁹ Isto, str. 11–12.

³⁰ Vojnović Traživuk, Branka. "Jedan etnološki pogled na Božić." *Ethnologica Dalmatica*, vol. 26, 2019., str. 2.

³¹ Dragić, Marko. „Sveti Nikola – biskup u hagiografskoj baštini Hrvata.“ *Ethnologica Dalmatica*, vol. , br. 22, 2015., str. 12–13.

³² Isto, str. 13.

nam je čekati, čekati / i čekajuć pjevati / i čekajuć pjevati. / A ja slušam šta to ori / kad to anđeo šećer lomi / i dječicu dariva, dariva / i dječicu dariva / i dječicu dariva.“³³

Na otoku Visu djeci bi pod jastuk stavili jabuku. U Komiži i danas postoji običaj da se zapali stari brod što Alaupović-Gjeldum interpretira kao svojevrsnu žrtvu paljenicu. „Komižani dan uoči blagdana donesu do crkve Sv. Nikole na Musteru, stari brod i jarbol okićen cvijećem, te drva za podpalu. Tu pripreme sve šta je potrebno da bi sutra na dan sv. Nikole mogli zapaliti oganj na kojemu će zapaliti stari brod. Za vrijeme trajanja svete mise uz crkvu gori oganj, do kojega dođe i procesija s kipom sv. Nikole.“³⁴ U viškom selu Borovik stanovnici su se okupljali oko vatre uoči blagdana i ona je gorjela cijelu noć. Ljudi su se oko vatre družili, preskakali je i na njoj spremali hranu.³⁵

O štovanju svetog Nikole u stonskom kraju piše Asturić i primjećuje kako je slično kao i u drugim krajevima. Djeca stavljaju čizmice navečer i očekuju poklone. Sveti Nikola posebno se slavi u Crkvi sv. Nikole u Stonu. Djeci se daje blagoslov i sv. Nikola tjera krampusa koji uđe u crkvu prije njega i plaši djecu. Potom dolazi do oltara i zajedno sa svećenikom djeci dijeli darove.³⁶

Na Makarskom primorju, ističe Andrijašević, najviše ga štiju stanovnici Baške Vode čiji je zaštitnik. Proslava započinje budnicom limene glazbe koja u ranim jutarnjim satima prolazi ulicama. Nakon toga slijedi jutarnja misa za hodočasnike i domaćice. Središnji je događaj proslave procesija rivom koja završava blagoslovom mornara. Tijekom procesije pomorci nose kip sv. Nikole.³⁷ Andrijašević donosi i opis procesije:

„Običaj je da se na kućama pored kojih prolazi procesija okite prozori starim kanim tepisima ili zidnim platnenim krpama sa sakralnim motivima uz koje se stavljaju vaza s cvijećem i kip sveca, a na rivi, ispred glavnih dijelova mista (Obor, Srida, Blato, itd) se kite“’oltari” – također stol sa stolnjakom, cvijećem i svetom slikom.“³⁸

³³ Isto, str.13–14.

³⁴ Alaupović-Gjeldum, Dinka. „Etnografske zabilješke s otoka visa.” *Ethnologica Dalmatica*, vol. , br. 12, 2003., str.106-107.

³⁵Isto, str. 107.

³⁶ Asturić, Marina. „Advent u bročansko-stonskoj tradicijskoj kulturi.“ *Ethnologica Dalmatica*, vol. , br. 25, 2018., str. 102.

³⁷ Andrijašević, Ivana. „Advent in Traditional Culture od Makarsko Primorje.“ *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 14/2, br. 14., 2018., str. 396.

³⁸ Isto, str. 396–397.

Također ga štiju i stanovnici Gornjih Brela gdje je najstarija crkva u mjestu posvećena ovom svetcu.³⁹

2.3. Bezgrešno začće Blažene Djevice Marije

Bog je Isusovu majku sačuvao od istočnog grijeha od početka njenog postojanja. Uz Isusa, ona ima glavnu ulogu i zato joj se u razdoblju adventa posvećuje posebna pažnja koja se odražava u zornicama. U Kaštelima su na taj blagdan skupljane masline u košare koje su se potom nosile kao poklon Gospi u crkvu.⁴⁰ Na Braču postoje razne lirske narodne pjesme koje govore o susretu Bernardice i Marije. Prema Asturić, njen blagdan posebno se slavi u župi sv. Ane u Imotskom kraju. Utemeljen je 8. prosinca jer se devet mjeseci nakon slavi Mala Gospa. Na dan Bezgrešnog Začća ide se u crkvu i izbjegava se fizički rad. Blagdan je poznat i po činjenici da je to jedini dan u adventskom vremenu kad se moglo zabavljati i plesati.⁴¹

2.4. Sveta Lucija

Sveta Lucija, djevica i mučenica iz Sirakuze, rođena je 284., pogubljena 303. ili 304. godine za vrijeme Dioklecijanovih progona kršćana.⁴² Alujević navodi nekoliko legendi o njenoj mučeničkoj smrti. Prema njima, Lucija je rođena u plemenitaškoj obitelji. Njena majka bila je teško bolesna i svetica je krenula na hodočašće sv. Agati u Kataniju za ozdravljenje svoje majke. Tamo joj se ukazala sv. Agata koja joj je rekla da će joj majka biti izliječena, ali će ona podnijeti mučeničku smrt. Svoje je imanje podijelila siromašnima. Taj potez razbjesnio je njenog zaručnika pa je prijavio vlastima da je ona kršćanka jer je bio siguran da će tako odustati od vjere. Međutim ona je ustrajala.⁴³ Dragić navodi legendu koja kaže da je sudac pokušao odvesti Luciju u javnu kuću kako bi je osramotio, ali nju ni jaram volova nije mogao pomaknuti s mjesta. Nakon toga su je odlučili spaliti, ali ju vatra nije ni dirnula. Sudac je na kraju dao da joj mačem probodu vrat.

³⁹ Isto, str. 398.

⁴⁰ Dragić, Marko. „Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata.“ *Crkva u svijetu*, vol. 43, br. 3, 2008., str. 421–422.

⁴¹ Asturić, Marina. „Advent u bročansko-stonskoj tradicijskoj kulturi.“ *Ethnologica Dalmatica*, vol. , br. 25, 2018., str. 103.

⁴² Usp. Dragić, Marko. „Sveta Lucija u katoličkoj sakralnoj i svjetovnoj baštini Hrvata.“ *Hercegovina*, godišnjak za kulturno i povijesno nasljeđe, br. 24, Mostar, 2010., str. 130, 132.

⁴³ Alujević, Maja. „O blagdanu svete Lucije.“ *Ethnologica Dalmatica*, vol. , br. 15, 2006., str. 109-110.

Prije smrti predvidjela je skorbu smrt cara Dioklecijana i prestanak progona kršćana. Zadnji čin mučenja bilo je vađenje očiju bez kojih je ona i dalje mogla vidjeti.⁴⁴ Alujević navodi još jednu legendu koja se veže za njene oči. Jedan od prosaca bio je očaran njenim očima i stalno je navaljivao na nevinu djevojku. U strahu da njene oči ne navedu mladića na zlo, Lucija ih je sama sebi iskopala i poslala mu ih na pladnju. Očaran njenom hrabrošću, ali i zbog grižnje savjesti, taj je mladić postao kršćanin. Zbog toga čina, često je prikazana s očima na pladnju kojeg drži u rukama. Prema predanju, njene se oči čuvaju u crkvi sv. Ivana u Napulju. Kod Alujević nalazimo kako je, pošto je podnijela mučeničku smrt, njezino tijelo pokopano u katakombama. Početkom 5. stoljeća bila je popularna pa je iznad njenog groba podignuta bazilika.⁴⁵

Blagdan svete Lucije slavi se 13. prosinca. Prije gregorijanske reforme kalendara blagdan joj je padao u doba zimskog solsticija pa Rihtman Augustin ističe da je imao mitsko i magijsko značenje.⁴⁶ Taj blagdan Gavazzi smatra značajnijim od Svetog Nikole za stanovništvo hrvatskih sela.⁴⁷ Milićević kaže kako su u Sinjskoj krajini roditelji djecu darivali na Svetu Luciju, a taj se običaj manje spominje za Svetog Nikolu.⁴⁸ Za ovaj blagdan vežu se brojna vjerovanja i običaji poput sijanja pšenice prema čijoj se visini na Božić procjenjuje kakav će urod biti u sljedećoj godini i u kojoj se ostavlja mjesto za svijeću ili više njih.⁴⁹ Rihtman Augustin bilježi kako se u Novalji na Pagu od Svete Lucije svakodnevno išlo na mise zornice.⁵⁰ Sv. Lucija zaštitnica je vida i očiju. Kako Alujević ističe, oni koji imaju problema s vidom ili očima često se zavjetuju svetoj Luciji. Zbog toga, navodi ista autorica, na njen blagdan ne bi trebalo naprezati oči pa žene na taj dan ne šivaju i ne izrađuju ručne radove.⁵¹ Običaj zavjetovanja svetoj Luciji za zdravlje očiju zabilježila je i Asturić u Stonu⁵², a Vojnović Traživuk navodi: „U recentnom folkloru gada Splitu uvriježen je običaj pohađenja kripte katedrale na dan Svete Lucije kao zaštitnice vida, u kojoj se

⁴⁴ Dragić, Marko. „Sveta Lucija u katoličkoj sakralnoj i svjetovnoj baštini Hrvata.” *Hercegovina*, godišnjak za kulturno i povijesno nasljeđe, br. 24, Mostar, 2010., str. 131–132.

⁴⁵ Alujević, Maja. „O blagdanu svete Lucije.“ *Ethnologica Dalmatica*, vol. , br. 15, 2006., str. 110.

⁴⁶ Rihtman Augustin, Dunja. *Knjiga o Božiću*. August Cesarec, Zagreb, 1992., str. 26.

⁴⁷ Gavazzi, Milovan. „Godina dana hrvatskih narodnih običaja“. Zagreb, Kulturno-prosvjetni sabor Hrvatske; Hrvatsko etnološko društvo, 1991., str. 117.

⁴⁸ Milićević, Josip. „Narodni običaji i vjerovanja u Sinjskoj krajini.“ *Narodna umjetnost*, vol. 5 i 6, br. 1, 1967., str. 490.

⁴⁹ Gavazzi, Milovan. „Godina dana hrvatskih narodnih običaja“. Zagreb, Kulturno-prosvjetni sabor Hrvatske; Hrvatsko etnološko društvo, 1991., str. 118.; Alujević, Maja. „O blagdanu svete Lucije.“ *Ethnologica Dalmatica*, br. 15, 2006., str. 109.

⁵⁰ Rihtman Augustin, Dunja. *Knjiga o Božiću*. August Cesarec, Zagreb, 1992., str. 28.

⁵¹ Alujević, Maja. „O blagdanu svete Lucije.“ *Ethnologica Dalmatica*, vol. , br. 15, 2006., str. 111–112.

⁵² Asturić, Marina. „Advent u bročansko-stonskoj tradicijskoj kulturi.“ *Ethnologica Dalmatica*, vol. , br. 25, 2018., str. 105.

nalazi izvor čudotvorne vode. Posljednjih godina odrasli posjetitelji sve češće vode sa sobom djecu.⁵³ Alujević bilježi i tradiciju iz Kaštela prema kojoj se vjeruje da sveta Lucija dolazi noću na magarcu za kojeg bi djeca ostavljala slamu i vodu ispred vrata. U Dalmaciji bi djeca večer prije blagdana stavila pod jastuk čarape i očekivala bi darove od svetice. Ujutro bi zločesti pronašli šibu, a dobra djeca bi dobila suhих smokava, oraha, badema. U siromašnim obiteljima govorilo se djeci da nisu darovana jer nisu dobro očistili dimnjak pa sv. Lucija nije mogla proći s poklonima kroz njega.⁵⁴ Dragić bilježi da je u Krilu Jesenice običaj da se osoba ogrnuta bijelom plahtom uputi po kućama i daruje djecu suhim smokavama, orasima i jabukama te plaši zločestu djecu.⁵⁵

Najčešći je običaj za blagdan svete Lucije u Makarskom primorju sijanje pšenice. On je i danas prisutan u većini obitelji. Andrijašević navodi kako je u Brelima sijana pšenica kojom bi se na Badnjak ukrašavale jaslice ili bi u nju bila stavljena svijeća koja bi bila paljena tijekom blagdanskih ručkova. Ističe da je u kršćanstvu pšenica simbol života, a sijana je također u Gradcu i u Bristu.⁵⁶ Posuda u kojoj je rasla pšenica ukrasila bi se trakom u bojama hrvatske zastave.⁵⁷ Pšenica je predstavljala plodnost i obnovu života, a ima i apotropejska svojstva. Nju se, prema Alujević, ne baca jer ju se smatra blagoslovljenom i Božjim darom pa ju se daje domaćim životinjama, a tamo gdje ih nema spaljuje se.⁵⁸ Dragić navodi primjer iz Grabovca kraj Šestanovca gdje se pšenicu daje pticama.⁵⁹

Andrijašević spominje i običaj zapisivanja meteoroloških prilika kroz dvanaest dana od Sv. Lucije do Božića. Predaja kaže da će dogodine u pojedinom mjesecu biti takvo vrijeme kakvo je u odgovarajući dan od njenog blagdana do Božića.⁶⁰

⁵³ Vojnović Traživuk, Branka. „Jedan etnološki pogled na Božić.“ *Ethnologica Dalmatica*, vol. 26, 2019., str. 5.

⁵⁴ Alujević, Maja. „O blagdanu svete Lucije.“ *Ethnologica Dalmatica*, vol. , br. 15, 2006., str. 111–112.

⁵⁵ Dragić, Marko. „Sveta Lucija u katoličkoj sakralnoj i svjetovnoj baštini Hrvata.“

⁵⁶ Andrijašević, Ivana. „Advent in Traditional Culture od Makarsko Primorje.“ *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 14/2, br. 14., 2018., str. 398–399.

⁵⁷ Alujević to objašnjava: „Taj se običaj javio u području nekadašnje Vojne krajine (koja je bila pod direktnom upravom Monarhije) i to u vrijeme Ilirskog preporoda. Ilirci su naime, tražili da se Vojna krajina pripoji Banovini, pa je vezanje žita trobojnicom bilo javnim znakom hrvatske pripadnosti. Potom se običaj proširio na cijelu Hrvatsku“ (Alujević, Maja. „O blagdanu svete Lucije.“ *Ethnologica Dalmatica*, vol. , br. 15, 2006., str. 114.). S tim se slaže Vojnović Traživuk koja dodaje „danas se postavlja u kut sobe (sveti kut), na stol ili pod božićno drvece uz jaslice. U novije doba ljudi ih ponekad ostavljaju kao ukrase na grobovima, a uvriježilo se i postavljanje žita u crkvama.“ (Vojnović Traživuk, Branka. „Jedan etnološki pogled na Božić.“ *Ethnologica Dalmatica*, vol. 26, 2019., str. 5.)

⁵⁸ Isto, str. 113.

⁵⁹ Dragić, Marko. „Sveta Lucija u katoličkoj sakralnoj i svjetovnoj baštini Hrvata.“ Hercegovina, godišnjak za kulturno i povijesno nasljeđe, br. 24, Mostar, 2010., str. 140.

⁶⁰ Andrijašević, Ivana. „Advent in Traditional Culture od Makarsko Primorje.“ *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 14/2, br. 14., 2018., str. 399.

Na splitskom području vjerovalo se da će sv. Lucija donijeti poklone za siromašne stanovnike grada, kaže Dragić. Bilježi kako su u kaštelanskom kraju točno u ponoć paljene maškule, a nakon njihova pucnja čula bi se crkvena zvona. U Zlarinu su djeca pred spavanje stavljala čarape pod jastuk i očekivala su poklone.⁶¹ U drugom radu navodi da bi u prošlim vremenima ovim blagdanom krenule božićne pripreme. Na blagdan narod bi sijao žito i jednu granu zatakli bi za svetu sliku i križ. Ako grana procvate, to bi značilo da će se jedna cura iz te kuće udati u narednoj godini. U vremenu adventa nije se išlo u selo, već se družilo po kućama. U Dragića nalazimo i kako se u različitim hrvatskim krajevima igralo igre tako da bi sve cure na dvanaest papirića napisale imena svojih simpatija. Zatim bi se papirići stavili u posudu i svaki dan bi izvlačile po jedan koji se nije smjelo otvarati. Ime koje bi pisalo na posljednjem papiriću bilo je ime budućeg muža.⁶²

Niz se drugih običaja u Dalmaciji veže uz blagdan svete Lucije pa su u Žrnovu, Dragić navodi, djeca na njen dan gledala kroz prozor kako bi je ugledala, a u Poljicima taj se dan nije oralo, ali postojalo je vjerovanje kako je taj dan dobar za sadnju bijeloga boba. U Čaporicama u okolici Sinja zvali su je šumaricom jer su tada djeca kupila *šume* i palila vatre te na taj način obilježavala njezin dan, a u Kaštelima su u razdoblju od Sv. Lucije do Božića skupljana drva na kojima su pečene *pršurate*. Pred kućama u kojima su živjele Lucije, običaj je bio da se taj dan koleda.⁶³

Dragić u radu o svetoj Luciji donosi zapis molitve upućene svetici iz Komiže na otoku Visu:

„Sveta Lucija po svu noć molila
i Bogu fole dovala,
Gospo drogaj govorila:
'Ustani se, Marijo,
sinka su ti ratovali,
na križ su ga prikovali.
Korca mu kapaše,

⁶¹ Dragić, Marko. „Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata.“ *Crkva u svijetu*, vol. 43, br. 3, 2008, str. 428.

⁶² Dragić, Marko. „Ljubavne divinancije u kulturnoj baštini Hrvata, Bošnjaka, Srba i Poljaka.“ *Ethnologica Dalmatica*, vol. , br. 21, 2014., str. 106–107.

⁶³ Dragić, Marko. „Sveta Lucija u katoličkoj sakralnoj i svjetovnoj baštini Hrvata.“ Hercegovina, godišnjak za kulturno i povijesno nasljeđe, br. 24, Mostar, 2010., str. 142.

a onjel mu sakupjaše!
Ko tri puta reče ovu molitvu,
Ne će poč u pakol,
već u nebeski roj!⁶⁴

2.5. Ditići, Materice, Očići

Tri nedjelje prije Božića dani su kada se slave Ditići, Materice i Očići za koje Gavazzi kaže kako su „varijante jedne iste tradicije“ koju prakticiraju dinarski Hrvati.⁶⁵ Milićević navodi Materice i Očiće, a izostavlja Ditiće.⁶⁶

Ditići, Djetići, Mladenci slave se treću nedjelju prije Božića. Taj dan stariji prijete djeci pa ih djeca poklonima udobrovolje. Ovaj blagdan treba razlikovati od blagdana Nevine dječice koji se slavi tri dana nakon Božića.⁶⁷

Materice, Majčice, Majke nebeske obilježavaju se druge nedjelje pred Božić. Muškarci tad ucjenjuju žene i traže otkup, a one ih darivaju.⁶⁸ U Dugobabama kod Splita, kaže Dragić, djeca bi pripremila konop i prijetila bi majci da će je objesiti ako im se ne iskupi. Ona bi se iskupila tako da bi im dala slatkiše i voće. Djeca iz susjedstva obilazila su žene i govorili su im: „Valjen Isus gazdarice, / čestitan ti Materice. / Došao sam preko mora / da mi dadeš koji ora. / Potrala me teška muka / da mi dadeš česam luka. / Natrala me teška zima / da mi dadeš čašu vina. / Natrala me ljuta muka / da mi dadeš i jabuka.”⁶⁹ Nakon toga se pruži ruka, a žena mora nečim darovati djecu. Uglavnom su darivane suhe smokve, rogač ili voće kojeg je bilo u kući. U Sinjskoj krajini, Milićević piše, djeca su majkama prijetila da će ih objesiti, a one su se otkupljivale voćem i slatkišima za mlađe, a rakijom za starije. Ako su bile objavljene zaruke, momci su išli kod djevojaka na silo.⁷⁰ Prema Dragiću, u poljičkom kraju spremaju se darovi gdje je momak za

⁶⁴ Isto, str. 142–143.

⁶⁵ Gavazzi, Milovan. „Godina dana hrvatskih narodnih običaja“. Zagreb, Kulturno-prosvjetni sabor Hrvatske; Hrvatsko etnološko društvo, 1991., str. 121.

⁶⁶ Milićević, Josip. „Narodni običaji i vjerovanja u Sinjskoj krajini.“ Narodna umjetnost, vol. 5 i 6, br. 1, 1967., str. 490.

⁶⁷ Dragić, Marko. „Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata.“ *Crkva u svijetu*, vol. 43, br. 3, 2008., str. 430.

⁶⁸ Usp. Gavazzi, Milovan. „Godina dana hrvatskih narodnih običaja“. Zagreb, Kulturno-prosvjetni sabor Hrvatske; Hrvatsko etnološko društvo, 1991., str. 121.

⁶⁹ Dragić, Marko. „Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata.“ *Crkva u svijetu*, vol. 43, br. 3, 2008., str. 430.

⁷⁰ Milićević, Josip. „Narodni običaji i vjerovanja u Sinjskoj krajini.“ Narodna umjetnost, vol. 5 i 6, br. 1, 1967., str. 490.

ženidbu i gdje je djevojka isprošena. U Imotskim Poljicima ovaj dan predstavlja prvu svetkovinu za pripravu Božića. U razdoblju do Božića majke su bile izuzetno zaposlene. U Zagvozdu kod Imotskoga, majke su pripremale uštipke i kobasice dok su djeca spavala.⁷¹

Očiči, Oci nebeski slave se tjedan dana prije Božića. Djeca i žene traže od muškaraca da se otkupe.⁷² U Sinjskoj krajini tim danom prestaju sijela i ta pauza traje do Nove godine.⁷³ Djeca, navodi Dragić, ujutro rano uhvate oca u postelji, zavežu ga i traže da ih daruje.⁷⁴ U Stonu bi se samo Očiči čestitali, a za Materice i Djetice bi se spremilo nešto bolje za objed.⁷⁵ Starinska mudrost vezana uz Očiče i Materice na području Zaostroga, Podaca, Drvenika i Brista glasi: „Materice i očiči – dicit poklončiči.“⁷⁶

2.6. Badnjak

Badnjak (24. prosinac) dan je koji prethodi Božiću i označava vrhunac pripreve za tu svetkovinu. Naziv mu dolazi od glagola *bъdeti* – *bdjeti* iz starocrkvenoslavenskoga, ili od pridjeva *badar* (*bodar*) i od toga izvedenoga glagola *razbadriti se* – *razbuditi se, biti budan*.⁷⁷ Dragić naglašava kako je to običajima najbogatiji i najraznovrsniji dan u hrvatskoj tradicijskoj kulturi kojega karakterizira pripremanje hrane za Božić, škropljenje blagoslovljenom vodom ukućana, kuća, životinja, štala, badnjaka te kićenje bršljanovim i maslinovim grančicama domova, štala, vrtova. Obred škropljenja imao je ulogu da štiti od demonskih sila.⁷⁸ Dragić ga prema obredima i običajima koji se na taj dan prakticiraju dijeli na Badnje jutro i dan te Badnju noć. Badnje jutro i dan karakterizirani su djecom koja su jutarnji čestitari, običajima vezanim za drvo badnjak, postom, pripremanjem božićne svijee, koledanjem i veseljenjem. Na Badnje jutro djeca su prvi

⁷¹ Dragić, Marko. „Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata.“ *Crkva u svijetu*, vol. 43, br. 3, 2008., str. 430.

⁷² Usp. Gavazzi, Milovan. „Godina dana hrvatskih narodnih običaja.“ Zagreb, Kulturno-prosvjetni sabor Hrvatske; Hrvatsko etnološko društvo, 1991., str. 121.

⁷³ Miličević, Josip. „Narodni običaji i vjerovanja u Sinjskoj krajini.“ *Narodna umjetnost*, vol. 5 i 6, br. 1, 1967., str. 490.

⁷⁴ Dragić, Marko. „Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata.“ *Crkva u svijetu*, vol. 43, br. 3, 2008., str. 434.

⁷⁵ Asturić, Marina. „Advent u bročansko-stonskoj tradicijskoj kulturi.“ *Ethnologica Dalmatica*, vol. , br. 25, 2018., str. 105.

⁷⁶ Andrijašević, Ivana. „Advent in Traditional Culture od Makarsko Primorje.“ *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 14/2, br. 14., 2018., str. 387.

⁷⁷ Gavazzi, Milovan. „Godina dana hrvatskih narodnih običaja.“ Zagreb, Kulturno-prosvjetni sabor Hrvatske; Hrvatsko etnološko društvo, 1991., str. 128.

⁷⁸ Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. (Fakultetski udžbenik) Filozofski fakultet u Splitu, Split, 2008. str. 138.

čestitari i navjestitelji Isusovog rođenja.⁷⁹ Za ovaj dan karakterističan je i *položaj* ili *poležaj*. Poležaj je gost koji rano dolazi u rodbinsku ili prijateljsku kuću. Neki ga nazivaju i srećonosnim gostom.⁸⁰ U hrvatskoj tradicijskoj kulturi često se spominje i drvo badnjak. Dragić spominje dvije vrste. Jedno je kao grana hrasta kojoj lišće nije otpalo ili ljeskova grana. Drugo je panj ili truplo drveta od jedan do dva metra i debelo od trideset do pedeset centimetara i dva manja komada drveta.⁸¹ U Dalmaciji i na otocima to je bio najčešće panj masline ili česmine. Najčešće se, prema Dragiću, pale tri badnjaka, ponegdje i jedan ili dva. Na jugu Dalmacije pali se onoliko badnjaka koliko ima muških glava u kući i još za muško dijete koje će se roditi u idućoj godini.⁸² Na Murteru su mladići iz kuće uzimali jedan debeli panj koji bi im služio kao badnjak kitili bi ga lovorom, maslinom, bruštranom. Nakon večere bi, Dragić kaže, gospodar kuće unio badnjak i pozdravio bi ukućane riječima: „Faljen Isus i Marija, na dobro van doša Badnji dan, Božić, Stipanja, Ivanja, Mladenci, Mlado lito i Tri kralja.“ Ukućani bi mu odgovorili: „Tako i tebi!“ Kad bi gospodar stavio badnjak na oganj, badnjaku bi se dalo riže, lignji, fritula i vina te bi ga se puštalo da gori, ali ne bi dali da cijeli izgori. Ostaci od badnjaka dijelili su se na tri dijela.⁸³ U selu Cera, gazde bi spremali klade posebno za Badnji dan. Svaki je gazda želio imati najveći badnjak. Loženje badnjaka teklo je tako da su se badnjaci stavljali ispred ulaznih vrata kuće. Desni badnjak je uvijek bio veći te je nazivan *muškim badnjakom*. Ljudi koji su ložili uzeli bi prvo njega i pri ulasku u kuću pozdravili bi riječima: „Faljen Isus! Na dobro vam došla Badnja večer!“, a ukućani bi odgovorili: „Vazda Isus! I s tobom zajno!“ Nakon toga, kažu Dragić i Sunara, oni koje nose badnjak prinose ga ognjištu i stavljaaju na njega, ali tako da ga tri puta naslone i pomaknu prema naprijed. To isto naprave s drugim badnjakom. Potom gazda blagoslovi badnjake svetom vodom i vinom. Zatim okupljene časti vinom i bademima. Također se pucaju petarde.⁸⁴ Na Visu je Alaupović Gjeldum zabilježila običaj da domaćin unese panj badnjak u kuću i stavi ga na komin gdje stoji do Sveta tri kralja.

⁷⁹ Dragić, Marko. „Badnje jutro i dan u hrvatskoj tradicijskoj kulturi.“ *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 10/2, br. 10., 2014., str. 399–400.

⁸⁰ Usp. Dragić, Marko. „Srećonosni gost u hrvatskoj kulturnoj baštini i europskom kontekstu.“ *Ethnologica Dalmatica*, vol. 26, 2019., str. 102–107.

⁸¹ Usp. Dragić, Marko. „Drvo badnjak u kršćanskoj tradicijskoj kulturi.“ *Crkva u svijetu*, vol. 43, br. 1, 2008., str. 70.; Rihtman Auguštin, Dunja. *Knjiga o Božiću*. August Cesarec, Zagreb, 1992., str. 49.

⁸² Usp. Dragić, Marko. „Badnje jutro i dan u hrvatskoj tradicijskoj kulturi.“ *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 10/2, br. 10., 2014, str. 406.; Dragić, Marko. „Drvo badnjak u kršćanskoj tradicijskoj kulturi.“ *Crkva u svijetu*, vol. 43, br. 1, 2008., str. 70.

⁸³ Dragić, Marko. „Murterska tradicijska baština u suvremenom narodnom pamćenju.“ *Godišnjak Titius*, vol. 2, br. 2, 2009., str. 154.

⁸⁴ Dragić, Marko; Sunara, Nikola. „Suvremeni zapisi tradicijske baštine u Ceri.“ *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Splitu*, vol. , br. 5, 2012., str. 158–159.

Palio se na Badnjak, Božić, Novu Godinu i Tri Kralja. Domaćin bi na njega ucrtao tri križa i blagoslovio ga svetom vodom, zalio bi ga vinom i stavio bi na njega orahe, suhe smokve, bademe, jabuke, rogač. Ovaj običaj zamijenjen je običajem kićenja drvca.⁸⁵ U Poljicima kod Imotskog, navodi Dragić, djeca su išla od kuće do kuće gledati čiji je badnjak veći. Nakon blagoslova kuće i nakon večere, ložili su se badnjaci koji su stajali pred vratima *dimne kužine*. Tri Badnjaka označavala su Presveto Trojstvo. Ispod tri badnjaka stavljan je i četvrti koji se zvao *podložnjak*. On je označavao Crkvu Kristovu. Nakon paljenja badnjaka posipala se slama po kući i molila se kućna molitva. Zatim bi se nazdravljalo vinom iz drvene bukare. Starješina bi nazdravio riječima: „Na dobro vam došla Badnja večer i porođenje Isusovo!“, a okupljeni bi odgovorili: „I s tobom zajedno. Bog ti da zdravlje.“⁸⁶ U Bogomolju na Hvaru običaj je da djeca unesu badnjake bolesnima. Badnjak je bio drvo od masline i bio je polijevan vinom.⁸⁷ U Splitu se badnjak stavlja na komin da gori malo-pomalo do Tri Kralja. Na Badnju večer polijevan je uljem, rakijom, prošekom, vinom i posipan pšenicom da godina bude rodna.⁸⁸

Hrvatski narod na Badnji dan posti. Smatralo se smrtnim grijehom ako bi se netko omrsio. Priprema hrane za Božić, prema Dragiću, počinje od blagdana sv. Tome. Vrhunac pripreme hrane je na Badnjak. U Dragića nalazimo da je u Dalmaciji pripreman kruh zvan *bravarica*, a u selu Nisko u Dalmatinskoj zagori spremna je pogača *srića*. U Trogirskoj zagori pripremana je *čobanica*. Na području Poljica domaćice su mijesile kruh i pekle ga ispod peke. Za mušku djecu pripremani su *lukovi*, a za žensku *guske*. U Zagvozdu kuharice su pekle kolače kojima su darivale djecu i kruhove ukrašavane znakovima poput križa. U Šestanovcu je pečen kruh koji bi bio čuvan sve do Tri Kralja.⁸⁹ S obzirom na to da se postilo, Andrijašević ističe da je u Makarskom primorju pripremana riba. U Tučepima se jelo bakalar. Također su jedene fritule i posebno pripremljena pogača.⁹⁰

Važan je element običaja za Badnjak za Dragića kićenje kuća zelenilom. Prema Rihtman Auguštin, „zelenilo prkosi zimskom umrtvljenju prirode pa su u njemu ljudi vidjeli životnu

⁸⁵ Alaupović-Gjeldum, Dinka. „Etnografske zabilješke s otoka visa.” *Ethnologica Dalmatica*, vol. , br. 12, 2003., str. 107.

⁸⁶ Dragić, Marko. „Drvo badnjak u kršćanskoj tradicijskoj kulturi.“ *Crkva u svijetu*, vol. 43, br 1, 2008., str. 71.

⁸⁷ Isto.

⁸⁸ Isto, str. 72.

⁸⁹ Dragić, Marko. „Badnje jutro i dan u hrvatskoj tradicijskoj kulturi.“ *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 10/2, br. 10., 2014., str. 408–417.

⁹⁰ Andrijašević, Ivana. „Advent in Traditional Culture od Makarsko Primorje.“ *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 14/2, br. 14., 2018., str. 401.

snagu.⁹¹ Dodaje kako su Rimljani kićenjem željeli utjecati na zimske sile koje su donosile smrti i potaknuti buđenje prirode.⁹² U imotskom kraju kitilo se bršljanom jer ga se držalo zaštitom od vještica. Po poljičkim selima svećenik bi po zalasku sunca blagoslivljao zelenilo. Djeca su svu kuću iznutra kitila i donosila su slamu. U Šestanovcu su djeca također kitila kuću cvijećem i plodovima, ali i zelenilom. U Dugopolju su kuće kićene bršljanom, a u Glavini Donjoj mladi bi grančicama bršljana okitili sva vrata i zidove.⁹³

Nezaobilazan je element običaja na Badnjak priprema božićne svijeće. Svijeće su, navodi Rihtman Auguštín, domaćini još u prošlom stoljeću u nekim krajevima sami izrađivali od pčelinjeg voska.⁹⁴ Dragić opisuje kako bi domaćin svijeću napravio na Badnjak poslijepodne tako što bi u jednu posudu stavio bi žito u koje bi onda stavio veliku voštanu svijeću i ukrasio bi je grančicama bora, masline, bršljana. Na vrh bi stavio jabuku. Svijeća nije smjela pasti ili puknuti jer vjerovalo se da će starješina naredne godine umrijeti pa ju je zato samo on smio dirati. Svijeća je paljena tijekom božićnih blagdana za vrijeme objeda. Nakon molitve, domaćin bi ugasio svijeću tako da bi komadić kruha umočio u vino i onda bi ga držao iznad svijeće da kaplje na plamen. Ako bi se svijeća ugasila nakon prve kapljice, značilo je da će starješina brzo umrijeti. Ako bi trebalo više kapljica vina da se plamen ugasi, značilo bi da će dugo živjeti.⁹⁵ Vitez zaključuje: „Etnolozi smatraju da neke božićne tradicije pripadaju kultu predaka: stavljanje svijeće (jedne, dvije, tri ili jedne trostruke⁹⁶) na stol na Badnju večer (po svijeći se gata o rodu iduće godine, a po dimu pri njezinu gašenju o smrti ukućana); od nekih jela, kao što su grah, riba, kaša, orasi i med, nešto se ostavlja na stolu poslije obroka; zatim prostiranje slame, pa i paljenje badnjaka.“⁹⁷

Badnji dan obilježen je i koledanjem. Na području Poljičke Republike kolenda se izvodila na Badnjak kada bi se svi ukućani okupili. Najstariji muškarac, kojeg su zvali otac, u kući bi skinuo kapu, izašao vani i unosio badnjak čestitajući riječima:

„Otac: Hvaljen Isus! Dobro vam došla Badnja večer! /Ostali: I tebi! / Otac: Stipan dan! / Ostali: I tebi! / Otac: Ivan dan! / Ostali: I tebi! / Otac: Mladenci! (Nova godina)! / Ostali: I tebi! /

⁹¹ Rihtman Auguštín, Dunja. *Knjiga o Božiću*. August Cesarec, Zagreb, 1992., str. 72.

⁹² Isto, str. 74.

⁹³ Dragić, Marko. „Badnje jutro i dan u hrvatskoj tradicijskoj kulturi.“ *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 10/2, br. 10., 2014., str. 419–420.

⁹⁴ Rihtman Auguštín, Dunja. *Knjiga o Božiću*. August Cesarec, Zagreb, 1992., str. 78.

⁹⁵ Dragić, Marko. „Svijeća u kulturnoj baštini Hrvata.“ *Crkva u svijetu*, vol. 45, br. 4, 2010., str. 471.

⁹⁶ U nastavku teksta dodaje kako tri svijeće simboliziraju Sveto Trojstvo, a dvije predstavljaju žive i mrtve. (Vitez, Zorica u Opačić, Vid Jakša (ur.). *Hrvatski običaji i druge tradicije*. Mozaik knjiga, Zagreb, 2016., str. 80.)

⁹⁷ Isto, str. 76.

Otac: Mlado lito! / Ostali: I tebi! / Otac: Vodokršće! / Ostali: I tebi! / Otac: Posve novo godišće! / Ostali: I tebi!“⁹⁸

U Komizi se također kolenda na Badnjak. Čestita se Božić, „porojenje Gospodina / na spasenje bilo svima.“, a interakcija s domaćinima obilježena je humorom.⁹⁹ U Dubrovniku se i danas održava tradicionalna kolenda u podne ispred Vijećnice koja glasi:

„Dobra večer, mi kucamo
Badnju večer čestitamo
Došli smo vam kolendati,
Vašem dvoru hvale dati.
U našeg gospara prid dvore,
Pjevajmo braćo do zore
Mi smo došli kolendati,
Vašem domu hvale dati
Ođe, ođeeeee
Na zdravlje vam Badnja večer dođe
Otvorajte škafetine, dajte nama beškotine,
Neće gospoda nehajna biti,
Kolendarima ne udijeliti
Ođe, ođeeeee
Na zdravlje vam Badnja večer dođe.“¹⁰⁰

3. Božićno vrijeme

U hrvatskoj tradicijskoj kulturi božićno vrijeme obuhvaća sljedeće blagdane: Božić, Sveti Stjepan, Sveti Ivan, Nevina dječica, Silvestrovo, Nova godina i Sveta tri kralja. Svakako je najvažniji dan u ovom razdoblju svetkovina Božića. To je središnji događaj tog svečanog vremena jer se taj dan spominjemo rođenja Isusa Krista, Sina Božjega. Božić u narodnoj tradiciji označava

⁹⁸ Dragić, Marko. „Koledanje i veseljenje u hrvatskoj tradiciji.“ *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Splitu*, br. 1, 2008., str. 26.

⁹⁹ Isto.

¹⁰⁰ Isto, str. 26.

početak nove godine. Za ovo vrijeme karakteristični su raznovrsni ophodi, pohodi i običaji, a Dragić ističe kako se blagdanskim raspoloženjem i veseljem izražava radost zbog Isusova rođenja.¹⁰¹

3.1. Božić

Božić je svetkovina kojom se obilježava rođenje Isusa Krista, a u narodu označava početak nove godine.¹⁰² Nakon polnočke rodbina i prijatelji božićaju se, tj. čestitaju jedni drugima Božić. Tradicionalna hrvatska katolička čestitka glasi „Na dobro vam došao Božić, Sveto porođenje Isusovo.“ Na to se odgovara: „I s tobom dao zajedno.“¹⁰³ Na taj dan trebalo se izmiriti sa svima i zaboraviti na međusobne razmirice.¹⁰⁴

Božić i Badnjak veže misa ponoćka. Božić se po tradiciji štuje intimnije, uglavnom u krugu najuže obitelji iako se ponegdje nastoji ugostiti i šira rodbina. Ipak, jedna je osoba u nekim hrvatskim krajevima obavezan gost na Božić. To je *polaznik*, *poležaj*, čovjek koji dolazi u prijateljsku ili rodbinsku kuću rano ujutro kao što je običaj i na Badnjak. Red je da *poležaj* bude muškarac, ako je to pak žena negdje se vjeruje da donosi zlo.¹⁰⁵ Prvi posjetitelj koji bi u Šestanovcu posjetio dom zvao se *polaznik* i trebao je biti zdrav i veseo što bi donijelo sreću kući u koju je došao. Često bi se unaprijed dogovorilo tko će biti *položaj*.¹⁰⁶ U Splitu se išlo na jutarnju božićnu misu između tri i četiri sata. Na povratku ukućane bi čekao pun stol proizvoda poput smokava, badema, oraha te rakija ili prošek.¹⁰⁷ Za razliku od posta i skromnih objeda na Badnjak, za Božić je stol prepun svega. To obilje svega odraz je želja ljudi da im iduća godina bude plodna. Postoji izreka koju je zabilježila Tomelić, a koja se i danas kaže kad ima svega na stolu: „ko pir na

¹⁰¹ Dragić, Marko. „Hrvatski tradicijski čestitarski ophodi, pohodi i običaji od Božića do Sveta tri kralja.“ *Croatica et Slavica Iaderetina*, vol. 14/1, br. 14., 2018., str. 190.

¹⁰² „U vrijeme kad su Hrvati prihvatili kršćanstvo, dan Isusova rođenja i prvi dan nove godine slavljani su zajedno, 25. prosinca (...).“ (Vitez, Zorica u Opačić, Vid Jakša (ur.). *Hrvatski običaji i druge tradicije*, Mozaik knjiga, Zagreb, 2016., str. 76.)

¹⁰³ Dragić, Marko. „Duhovna baština Hrvata u šibenskom zaleđu.“ *Godišnji Titius*, vol. 3, br. 3, 2010, str. 131.

¹⁰⁴ Rihtman Auguština, Dunja. *Knjiga o Božiću*. August Cesarec, Zagreb, 1992., str. 124.

¹⁰⁵ Usp. Gavazzi, Milovan. „Godina dana hrvatskih narodnih običaja“. Zagreb, Kulturno-prosvjetni sabor Hrvatske; Hrvatsko etnološko društvo, 1991. str.171-173; Braica, Silvio. „Božićno običaji.“ *Ethnologica Dalmatica*, br. 13, 2004, str. 18.; Rihtman Auguština, Dunja. *Knjiga o Božiću*. August Cesarec, Zagreb, 1992., str. 125–131.

¹⁰⁶ Dragić, Marko. „Srećonosni gost u hrvatskoj kulturnoj baštini i europskom kontekstu.“ *Ethnologica Dalmatica*, vol. , br. 26, 2019, str. 112.

¹⁰⁷ Braica, Silvio. „Božićno običaji.“ *Ethnologica Dalmatica*, br. 13, 2004, str. 15.

Božić.“¹⁰⁸ Na otoku Visu pripremala su se neka karakteristična božićna jela, npr. *Hib*. Alaupović Gjeldum kaže da je to jelo koje se priprema od suhih smokava koje se samelju zajedno sa sjemenkama koromača. Tome se doda miris vanilije i limuna te se sve dobro izmiješa i oblikuje se u *hib* odnosno u okrugli kruščić pri čijem oblikovanju domaćica umače ruke u rakiju. *Hib* se suši na listu smokve koji se prvi nekoliko dana mijenja. U početku ga suši na suncu ili propuhu, a kad se osuši uvalja ga u izmrvljeno lišće lovora, ružmarina i sjemenke koromača. Običaj je, ističe Alaupović Gjeldum, da se na Badnji dan i Božić pojede komadić toga kruha s čašicom rakije, a njime se časte i čestitari. Na Božić se jedu i peciva *rožonjaki* koja se rade od tijesta za kruh tako da bi se razvaljalo komad tijesta i razrezalo ga na dva kraja. U rubove bi se utisnuli bademi u kori.¹⁰⁹ Mještani Arbanasa imali su raskošan božićni ručak, kaže Babić. Oni koji su bili siromašni jeli su uglavnom pečenu kokoš dok su bogatiji jeli janjetinu. Također su jedene fritule, ali i fermentunica koja se pripremljala od kukuruznog brašna, suhih smokava i grožđica. Navodi i kako je bio običaj raditi marmeladu od suhih smokava koju bi djeca jela za marendu na božićno jutro. Pred Božić su klane svinje i rađene su krvavice, posebna vrsta kobasica u koje se stavlja šećer i kukuruzno brašno.¹¹⁰

Na Božić bi se koledalo i veselilo. U Blatu na Korčuli božićno veseljenje vidljivo je u pjesmi Božić koja govori o Isusovu rođenju:

Božić

„Na svi sveta Božića
Porodi Majka Ditića.
Anđeli mu služahu,
novu pisan pivahu.

Po Duhu Svetomu

Koji se uputi,
od Dive Marije
noćas se porodi.

¹⁰⁸ Tomelić, Marijana. „Zimski običaji na poluotoku Pelješcu.“ *Čakavska rič*, vol. XXXI, br. 1-2, 2003., str. 89.

¹⁰⁹ Alaupović-Gjeldum, Dinka. „Etnografske zabilješke s otoka visa.“ *Ethnologica Dalmatica*, vol. , br. 12, 2003., str. 109.

¹¹⁰ Babić, Vanda. „Božićni običaji u Zadru. (Aranbasi i Puntamika).“ *Crkva u svijetu*, vol. 48, br. 3, 2013., str. 353-354.

I kad se porodi
Polak noći tad biše.
Tad anđel pastiru
Navistit hodiše.

I tad im reče anđeo
'Bojat se nemojte,
Već u Betlem pojdite
Sina Božjeg najдите.'

Pastiri skočiše
U Betlem pojdoše,
Što bi od Ditića
Rečeno najdoše.

I mi se klanjamo
Rođenju Ditića,
Koji nam donosi
Blagi dan Božića.

Tebe Isuse hvalimo,
Sveto Trojstvo slavimo,
Majku Božju častimo
Svetom Divom Marijom.¹¹¹

¹¹¹ Žanetić, Katarina. „Božićno koledanje i veseljenje na otoku Korčuli.“ *Ethnologica Dalmatica*, vol. , br. 23, 2016., str. 89–90.

3.2. Sveti Stjepan

Sveti Stjepan Prvomučenic rođen je u Jeruzalemu u 1. stoljeću. Nakon Kristova uzašašća, apostoli su ustanovili đakonat i prvi đakon bio je sv. Stjepan. Dragić navodi kako je bio optužen da je govorio protiv Mojsija i izveden pred velikog svećenika komu je odgovorio poznatim govorom koji je razjario narod što je rezultiralo kamenovanjem sv. Stjepana. Bila je to prva kršćanska mučenička smrt, a uz novozavjetni opis muke zabilježena je njegova samrtna molitva: „Gospodine Isuse, primi duh moj!“¹¹² Sveti Stjepan u ikonografiji prikazuje se kao đakon, prekriven đakonskom dalmatikom i s palmom u ruci. Posebna su oznaka komadi kamenja koji ukazuju na njegovu mučeničku smrt. Ponekad se prikazuje i s knjigom na kojoj su tri kamena.¹¹³ Zaštitnik je Bečke nadbiskupije i bečke katedrale, a slavi ga se kao zaštitnika konja, kočijaša, zidara, tesara i klesara kao i još nekih zanimanja.¹¹⁴

Stipanjan, Stipanje drugi je dan Božića. Tada se išlo u posjete i čestitanje rodbini i prijateljima, a posebno se taj dan slavio u obiteljima čiji se član zvao Stjepan.¹¹⁵ Narod je taj dan posvećivao konjima jer je ovaj svetac zaštitnik konja. Taj dan seljaci bi se utrkiivali konjima.¹¹⁶ U Svinišću su žene i muškarci odlazili čestitati Božić jer se na Božić ostajalo kod kuće s obitelji. Na taj bi dan sve obitelji imale goste. Momak koji je na Božić poklonio jabuku curi¹¹⁷, ide njoj u goste. I na ovaj blagdan pali se božićna svijeća i priprema se svečan ručak. Na poluotoku Pelješcu, zetovi su posjećivali punice koje bi im poklanjale kitu voća i čarape.¹¹⁸

3.3. Sveti Ivan

Ivan Evangelist najmlađi je od dvanestorice Isusovih apostola. Bio je rodom iz Betsaide na Galilejskom jezeru. Roditelji su mu bili Zebedej i Saloma, a bio je brat sv. Jakova Starijeg.¹¹⁹

¹¹² Dragić, Marko. „Sveti Stjepan Prvomučenic u hrvatskoj kulturnoj baštini“ *Ethnologica Dalmatica*, vol. 27, 2020. str. 38.

¹¹³ Isto, str. 45.; Gorys. Erhard. *Leksikon svetaca*. Naklada Slap, Jastrebarsko, 2003., str. 345.

¹¹⁴ Isto, str. 344.

¹¹⁵ Rihtman Auguštin, Dunja. *Knjiga o Božiću*. August Cesarec, Zagreb, 1992., str. 141.

¹¹⁶ Dragić, Marko. „Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti“ (Fakultetski udžbenik) Filozofski fakultet u Splitu, Split, 2008., str. 147.

¹¹⁷ Takav poklon izraz je naklonosti ili namjere da se s tom djevojkom stupi u brak. (Usp. Vitez, Zorica u Opačić, Vid Jakša (ur.). *Hrvatski običaji i druge tradicije*, Mozaik knjiga, Zagreb, 2016., str. 85.)

¹¹⁸ Dragić, Marko. „Hrvatski tradicijski čestitarski ophodi, pohodi i običaji od Božića do Sveta tri kralja.“ *Croatica et Slavica Iaderetina*, vol. 14/1, br. 14., 2018., str. 206-207.

¹¹⁹ Gorys. Erhard. *Leksikon svetaca*. Naklada Slap, Jastrebarsko, 2003., str. 175–176.

Zajedno s trima Marijama, kaže Badurina, bio je jedini od apostola nazočan prilikom Kristova razapinjanja pa mu je Isus povjerio brigu o svojoj majci. Nakon njene smrti putovao je sa sv. Petrom po Judeji i naviještao evanđelje. Badurina dodaje da je potom otišao u Malu Aziju gdje je osnovao sedam Crkava. Vjeruje se da je umro prirodnom smrću u Efezu. Postoji legenda koja govori da je njegovo tijelo nakon smrti uzneseno na nebo. Autor je evanđelja, triju poslanica i Otkrivenja¹²⁰

Ivandan, Ivanjdan treći je dan Božića. Taj dan bi se blagoslivljalo vino u crkvama. Iznosi se božićna slama¹²¹ koja se stavlja na voćke i pali se koleda. Kuća bi se pomela jer se to nije smjelo raditi na Božić i Stipandan.¹²² U Veloj Luci, Dragić kaže, običaj je koledati uoči blagdana sv. Ivana Evanđelista jer postoji vjerovanje da su se njihovi preci pokrtili na taj dan. Nazivaju ga „Božićni sveti Ivan” ili „Zimski sveti Ivan”.¹²³ No, došlo je do zamjene svetog Ivana Evanđelista svetim Ivanom Krstiteljem što je vidljivo u idućoj koledi:

„Oj sveti Ivane, Božji Krstitelju,
od strane Isusove prvi prijatelju.

Njemu mati stara biše,
mnogo lita imađase.
Bi neplodna u mladosti,
a porodi u starosti.
Oj sveti Ivane...

Ode Ivan do Jordana,
voda rika tako zvana,
u njoj krsti Gospodina,
previšnjega Boga Sina.

¹²⁰ Badurina, Anđelko(ur.). *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1979., str. 279.

¹²¹ Vjerovalo se u njezinu moć da zemlji donese plodnost i zaštititi je od zla. (Vitez, Zorica u Opačić, Vid Jakša (ur.). *Hrvatski običaji i druge tradicije*, Mozaik knjiga, Zagreb, 2016., str. 85)

¹²² Usp. Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (Fakultetski udžbenik) Filozofski fakultet u Splitu, Split, 2008., str. 147.; Braica, Silvio. „Božićno običaji.“ *Ethnolgia Dalmatica*, vol. , br. 13, 2004., str. 8.

¹²³ Dragić, Marko. „Hrvatski tradicijski čestitarski ophodi, pohodi i običaji od Božića do Sveta tri kralja.” *Croatica et Slavica Iaderetina*, vol. 14/1, br. 14., 2018., str. 212.

Oj sveti Ivane...

Ka' se Ivan na svit rodi,
čudiše se svi narodi.
Njemu prvi Ivan biše,
kako sveto Pismo piše.
Oj sveti Ivane...

Sve vam raslo,
sve vam cvalo
po sve vike vika.
Amen.¹²⁴

3.4. Silvestrovo

Stara godina ili Silvestrovo zadnji je dan u godini i treba se zahvaliti Bogu na svim poklonima tijekom godine. Dan je to koji nosi ime prema sv. Silvestru, trideset i trećem papi s pontifikatom u trajanju od 31. siječnja 314. do 31. prosinca 335. godine i prvom papi koji je umro prirodnom smrću. Bio je papa za vrijeme vladavine Konstantina I. Velikoga kojega je, prema sačuvanim legendama, krstio.¹²⁵

U crkvama se taj dan slave mise zahvalnice. Prema Dragiću se na otoku Murteru na Giginoj glavini i „Na kućama” palio veliki *cvitnjak*. Dodaje kako se *cvitnjak* na ovom području zvao *kuleda*. Oko njega bi se skupilo cijelo selo, iznijelo bi se pića i hrane i pravilo se narodno veselje. Mladost se zabavljala igrajući kolo, starci su pili vino, a djeca su vikala: „Svetomu Savistru suk, / neka grije puk! / Svetomu Savistru stari kartila, / Neka se grije stari Martin!”¹²⁶ U Jezerima je bio običaj da na sred sela gori *Veliški oganj*. Djeca bi hodala od kuće do kuće i skupljala drva,

¹²⁴ Isto, str. 212–213.

¹²⁵ Usp. Dragić, Marko. „Silvestrovo u hrvatskoj tradicijskoj kulturi.“ *Crkva u svijetu*, vol. 50, br. 2, 2015., str. 304–309; Badurina, Anđelko(ur.). *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1979., str. 531.

¹²⁶ Dragić, Marko. „Murterska tradicijska baština u suvremenom narodnom pamćenju.“ *Godišnjak Titius*, vol. 2, br. 2, 2009., str. 156.

a ljudi su se natjecali tko će dati više drva. Navečer bi zapalili oganj i cijelo selo bi se okupilo i zabavljalo oko njega.¹²⁷

Na Staru godinu mladići, ali i stariji običavali su ići po kućama svoje rodbine da koledaju. U Visu su kolendari pjevali:

„Preko cijelog grada prošli

Na poštena vrata došli

Skupno braćo zapjevajmo

Svih u kući pozdravljamo

Najprvoga starješinu

Poza njime svu družinu i onda poimence nabrajaju sve ukućane, npr.

Barba Stipe zlatna kito

Na dobro vam Mlado lito

I litoska i do lita

Bog ti dao mnogo lita.

Otvorite škafetine

Izvadite baškotine

Otvorite ormarune

Izvadite botiljune

Ne čin te nas stati

Iza vaših vrati jer nas bura lati

Da idemo spati.

Hvala vama na tom daru

čestitamo gospodaru

I onoga koga nema ovdje

Na dobro mu Mlado lito dođe.

I s ovim smo mi svršili

svih u kući pozdravili.“¹²⁸

¹²⁷ Isto.

¹²⁸ Alaupović-Gjeldum, Dinka. „Etnografske zabilješke s otoka visa.” *Ethnologica Dalmatica*, vol. , br. 12, 2003., str. 107-108.

U Slivnu kod Imotskog, Dragić kaže, ljudi bi se okupili oko osam navečer u dimnu kužinu. Okupili bi se prijatelji, kumovi, susjedi i grijali bi se uz vatru. Ljudi bi pričali, veselili se, šalili se. Pekli bi meso na gradelama.¹²⁹

3.5. Nova godina

Nova godina ili Mlado lito velik je blagdan. Čestitalo se uz riječi: „Na dobro vam došla Nova godina“. Prema Dragiću, na taj su dan djeca dobivala jabuke u koje se stavljao novac, a stariji bi se prisjećali svojih pokojnih i plakali bi. Uz to, u Konjevratima, djeca su praveći buku kroz selo tjerala Staru godinu. Večera na Silvestrovo podsjeća na badnjačku, ali jedu se mrsna jela. Na Novu godinu ustajalo se ranije. Žene su hranile životinje i sređivale kuću dok su pastiri vodili stoku na pašu. Postojalo je vjerovanje da će čovjek kakav bude prvi dan godine takav biti tijekom cijele godine. Ovaj dan se naziva Malim Božićem.¹³⁰ Čestitalo se od ranog jutra i bio je običaj davati darove. Djeca bi s jabukom išla po mjestu i čestitala. U jabuku bi se stavljao novac. Ručak bi bio oko podneva i bio bi raskošan kao i na Božić. Poslije podne bi slijedilo veselje. Navečer bi se stavljali dječji badnjaci da gore.¹³¹ Na Murteru, na Novu godinu djeca bi od majke dobivala jabuku ili naranču i išla bi čestitati ocu. Tijekom dana išlo bi se čestitati kod svih prijatelja i rođaka.¹³² U župi Žeževica kod Šestanovca sačuvao se običaj blagoslova puka na Novu godinu. Taj blagoslov se pjeva na kraju svete mise. Blagoslovom svećenik moli Boga da ga usliši, da zaštiti Crkvu, ujedini sve kršćane, splitskog nadbiskupa, svećenike i časne sestre. Također, moli da zaštiti narod od gladi i rata i da mu da zdravlja.¹³³ U Kaštelima je, bilježi Acalija, bio običaj na ovaj dan posipati crkvu kaduljom, a nakon mise bi se čestitalo mlado lito. Blagovalo se pečenje, kupus, svinjetina, piletina. Kaže se: „Ako na Glavu od godine u drugoga ručaš, svu godinu se obazireš na to.“ Posjećivalo se rodbinu i prijatelje.¹³⁴ I na Novu godinu bio je običaj da se koleda. Jedna od korčulanskih novogodišnjih kolendi je:

¹²⁹ Dragić, Marko. „Hrvatski tradicijski čestitarski ophodi, pohodi i običaji od Božića do Sveta tri kralja.“ *Croatica et Slavica Iaderetina*, vol. 14/1, br. 14., 2018, str. 219.

¹³⁰ Dragić, Marko. „Duhovna baština Hrvata u šibenskom zaleđu.“ *Godišnji Titius*, vol. 3, br. 3, 2010., str. 132-133.

¹³¹ Isto, str. 133.

¹³² Dragić, Marko. „Murterska tradicijska baština u suvremenom narodnom pamćenju.“ *Godišnjak Titius*, vol. 2, br. 2, 2009, str. 157.

¹³³ Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (Fakultetski udžbenik). Filozofski fakultet u Splitu, Split, 2008., str. 148.

¹³⁴ Acalija, Sanja. „Božićni običaji u Kaštelima“ *Ethnologica Dalmatica*, br. 6, 1997., str. 46.

„Evo danci svi minuše,
starog godišća,
porođenje Sina Božjega,
na Dan Božića.

Dobra večer (ime domaćina) brate,

Sa svom družbom inokupnom.

Došli smo vam kolendati,
vašem dvoru hvale dat
i i došli smo vam navistiti,
da je sutra dan čestiti,
Dan čestiti mladog lita,
upućenje novog vijeka,
inokupnog cijelog svijeta.

Čestito vam Mlado ljeto,

Sa svom družbom inokupnom.

U ovim vašim dvorim,
izrastao je zelen bori,
među njima vita jela.
Nisu ovo zelen bori,
već su ovo sokolovi.

Sokolić je zlatnog krila,

kojeg niste odgojili,

Svakog sklada izučili,

koji će vam prolicat,

po širokom svitu dolica,

vaše dvore uresiti,

što smo ovde ispivali,

golubicam pripivali.

Ovo je želja kolendara,

vami zdravja, nami fala,

Uz hvalu čašu vina,

nek možemo bolje pivat,
Mlado lito čestitavat.
Od večeri već je dugo,
Bog vam dao svaku sriću:
od tri lakta kobasicu,
a u za to bocu vina,
da možemo boje vikat.
Živio nam domaćine,
s vami vaša ljuba mila,
veselju i radosti,
za Mlado lito i godina.¹³⁵

3.6. Sveta tri kralja

Sveta tri kralja, Bogojavljenje ili Vodokršće blagdan je koji u hrvatskoj narodnoj tradiciji predstavlja kraj božićnog vremena i podsjeća na poklonstvo trojice mudraca koji su se poklonili malom Isusu i darovali ga tamjanom, smirnom i zlatom. Ovaj blagdan, ističe Dragić, prije je nazivan Tri mudraca od istoka. Panj badnjak koji je bio stavljen da gori na Badnjak dogorio bi do Tri kralja, što je, prema Dragiću, značilo da je došao kraj božićnom vremenu. Uklanjanje božićnih ukrasa i blagoslov vode na ovaj blagdan označavaju kraj božićnih blagdana.¹³⁶ S tim se slaže Rihtman Auguštín: „Tamo gdje je uobičajeno božićno drveće, na Sv. tri kralja s njega se uklanjaju ukrasi i ono se iznosi iz kuće ili stana. Poslije toga dana počinjalo se u mnogim mjestima ići u maškare. Završavao je božićni, zimski ciklus narodnih običaja i počinjao proljetni – pokladni.“¹³⁷ Vodokršće, kako mu i naziv kaže, karakteriziraju blagoslov vode, škropljenje svetom vodom, a uz to i usmene lirske pjesme te blagoslov kuća. Dragić naglašava kako kršćanska obitelj na ovaj blagdan ne smije biti bez blagoslovljene vode koja se taj dan ili večer uoči njega blagoslivlja u crkvi.¹³⁸ U Poljicima bi iz svake kuće netko donio pred crkvu vjedro vode u koju bi svećenik stavio soli i u nju bi spustio križić. U Splitu narod uzima svetu vodu za cijelu godinu iz badnja u crkvi.

¹³⁵ Dragić, Marko. „Hrvatski tradicijski čestitarski ophodi, pohodi i običaji od Božića do Sveta tri kralja.“ *Croatica et Slavica Iaderetina*, vol. 14/1, br. 14., 2018., str. 220-221.

¹³⁶ Dragić, Marko. „Sveta tri kralja u hrvatskoj tradiciji.“ *Crkva u svijetu*, vol. 42, br. 1, 2007., str. 98

¹³⁷ Rihtman Auguštín, Dunja. *Knjiga o Božiću*. August Cesarec, Zagreb, 1992., str. 146.

¹³⁸ Dragić, Marko. „Sveta tri kralja u hrvatskoj tradiciji.“ *Crkva u svijetu*, vol. 42, br. 1, 2007., str. 98–99.

Blagoslovljena se voda čuva da domaćin može po potrebi škropiti ukućane, stoku, imanje.¹³⁹ Svećenika bi u Kaštelima na Tri kralja pratila djeca te bi ispred kuća vikali: „Bacite nam sto i jednu smokvu.“ Kad bi im bacili, nastala bi pomamama tko će ih više uzeti.¹⁴⁰ U trogirskom se kraju na ovaj dan gasio badnjak i nosio se iz kuće te stavljao u tor na zid gdje su stale ovce jer se vjerovalo da će tako biti zaštićene od bolesti.¹⁴¹

Na Tri kralja izvodile su se i kolede. Vitez smatra kako su one „nastale tek u 16. stoljeću kao učenički običaj.¹⁴² U Kaštel Starom mladići su pjevali pod prozorom svoje drage na ovaj blagdan:

„Dobra večer, Bog da,
Draga dušo moja,
Da ti dara poda
Virna sluga tvoja.
Gospojo i vilo,
Cvite od slatkosti,
Urešenje moje,
Kruno od liposti.
Evo nam projdoše
od Božića blagdani,
ali ne projde
ljubav među nami.
Projdoše Božići,
Projde Mlado lito,
Ja te ne darova,
Moja zlatna kito.
Evo su nam došli
Vodokršća kralji,
Kad se dariju

¹³⁹ Isto, str. 98-99.

¹⁴⁰ Braica, Silvio. „Božićno običaji.“ *Ethnologica Dalmatica*, vol. , br. 13, 2004., str. 16.

¹⁴¹ Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (Fakultetski udžbenik) Filozofski fakultet u Splitu, Split, 2008., str. 148.

¹⁴² Vitez, Zorica u Opačić, Vid Jakša (ur.). *Hrvatski običaji i druge tradicije*, Mozaik knjiga, Zagreb, 2016., str. 86.

Među sobom dragi.
Moja dušo draga,
Ja dara ne imam,
Nego da ti srce
S ljubavlju darivam.
Zbogom, dušo moja,
Zbogom, srce moje,
Zbogom mi ostavaj
Vilo i gospojo.¹⁴³

U Visu se koleda na Staru godinu i na Vodokršće. Na Vodokršće se koleda drugačije. Početak i završetak su isti, a u sredini se mijenja tekst. Ulomak pjesme:

„Oj, ti Petre, dobro glasje,
na dobro ti Vodokršće, s
vaka dobra Bog ti daće,
na dobro ti Vodokršće.“¹⁴⁴

Na Bogojavljenje se obavlja i blagoslov kuća. Nakon blagoslova vode, svećenik s ministrantima ide blagoslivljati kuće. Na ulaznim vratima u prošlosti bi kredom napisao G + M + B i broj nove godine.¹⁴⁵

¹⁴³ Dragić, Marko. „Sveta tri kralja u hrvatskoj tradiciji.“ *Crkva u svijetu*, vol. 42, br. 1, 2007., str. 106.

¹⁴⁴ Isto. str. 107.

¹⁴⁵ Isto. str. 108.

4. Zaključak

U ovom završnom radu obradili smo temu adventskih i božićnih običaja u Dalmaciji. Predstavljeni su neki od najvažnijih blagdana u predbožićnom razdoblju, a potom i sam Božić i blagdani nakon njega. Također su opisani običaji i načini na koji se pojedini blagdani obilježavaju u različitim mjestima i gradovima na otocima, obali i Dalmatinskoj zagori. Nakon svega možemo zaključiti da je Dalmacija izuzetno bogata raznolikim adventskim i božićnim običajima. Isti blagdani slave se i obilježavaju na različite načine na različitim područjima, ali postoje brojni običaji koji su slični i prakticiraju se na gotovo isti način u većini mjesta. Tako primjerice čin koledanja, skupnog pjevanja, nalazimo u različitim mjestima po Dalmaciji. Koleda se na Korčuli, Visu, Kaštelima. Od navedenih običaja, do danas su sačuvani samo poneki. Većina ovih običaja propada jer umiru oni koji su ih poznavali, a onih koji bi ih sačuvali i nastavili njegovati sve je manje. Upravo zato je važno zapisivanje različitih običaja, obreda i pjesama jer to je jedini način na koji ih se može sačuvati od zaborava. Usmena književnost počiva upravo na komunikaciji između kazivača i slušatelja ili zapisivača koji bilježenjem usmenih pjesma, priča i običaja čuvaju to blago od nestanka. Svaki narod ima svoje običaje i to je ono što ga čini jedinstvenim i ono što ga razlikuje od svih drugih naroda. Svi ovi običaji čine Dalmaciju posebnom i drugačijom od ostalih dijelova Hrvatske i svijeta.

Literatura

1. Acalija, Sanja. „Božićni običaji u Kaštelima.“ *Ethnologica Dalmatica*, vol., br. 6, 1997., str. 39–49.
2. Alaupović-Gjeldum, Dinka. „Etnografske zabilješke s otoka visa.“ *Ethnologica Dalmatica*, vol. , br. 12, 2003., str. 97–132.
3. Alujević, Maja. „O blagadanu svete Lucije.“ *Ethnologica Dalmatica*, vol. , br. 15, 2006., str. 107–116.
4. Andrijašević, Ivana. „Advent in Traditional Culture od Makarsko Primorje.“ *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 14/2, br. 14., 2018., str. 379–409.
5. Asturić, Marina. „Advent u bročansko-stonskoj tradicijskoj kulturi.“ *Ethnologica Dalmatica*, vol. , br. 25, 2018., str. 97–117.
6. Babić, Vanda. „Božićni običaji u Zadru. (Aranbasi i Puntamika).“ *Crkva u svijetu*, vol. 48, br. 3, 2013., str. 331–358.
7. Braica, Silvio. „Božićni običaji.“ *Ethnologica Dalmatica*, vol. , br. 13, 2004., str. 5–26.
8. Dragić, Marko. „Srećonosni gost u hrvatskoj kulturnoj baštini i europskom kontekstu.“ *Ethnologica Dalmatica*, vol. , br. 26, 2019., str. 97–121.
9. Dragić, Marko. „Hrvatski tradicijski čestitarski ophodi, pohodi i običaji od Božića do Sveta tri kralja.“ *Croatica et Slavica Iaderetina*, vol. 14/1, br. 14., 2018., str. 189–230.
10. Dragić, Marko. „Kult sv. Barbare u kršćanskoj tradiciji Hrvata.“ *Nova prisutnost*, vol. XIII, br. 2, 2015., str. 141–162.
11. Dragić, Marko. „Sveti Nikola – biskup u hagiografskoj baštini Hrvata.“ *Ethnologica Dalmatica*, vol. , br. 22, 2015., str. 5–42.
12. Dragić, Marko. „Silvestrovo u hrvatskoj tradicijskoj kulturi.“ *Crkva u svijetu*, vol. 50, br. 2, 2015., str. 303–323.
13. Dragić, Marko. „Badnje jutro i dan u hrvatskoj tradicijskoj kulturi.“ *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 10/2, br. 10., 2014., str. 299–435.
14. Dragić, Marko. „Ljubavne divinancije u kulturnoj baštini Hrvata, Bošnjaka, Srba i Poljaka.“ *Ethnologica Dalmatica*, vol. , br. 21, 2014., str. 103–123.
15. Dragić, Marko; Sunara, Nikola. „Suvremeni zapisi tradicijske baštine u Ceri.“ *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Splitu*, vol. , br. 5, 2012., str. 155–174.

16. Dragić, Marko. „Duhovna baština Hrvata u šibenskom zaleđu.“ *Godišnji Titius*, vol. 3, br. 3, 2010., str. 123–174.
17. Dragić, Marko. „Svijeća u kulturnoj baštini Hrvata.“ *Crkva u svijetu*, vol. 45, br. 4, 2010., str. 467–488.
18. Dragić, Marko. „Sveta Lucija u katoličkoj sakralnoj i svjetovnoj baštini Hrvata.“ *Hercegovina*, godišnjak za kulturno i povijesno nasljeđe, br. 24, Mostar, 2010., str. 129–153.
19. Dragić, Marko. „Murterska tradicijska baština u suvremenom narodnom pamćenju.“ *Godišnjak Titius*, vol. 2, br. 2, 2009., str. 151–181.
20. Dragić, Marko. „Koledanje i veseljenje u hrvatskoj tradiciji.“ *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Splitu*, br. 1, 2008., str. 21–43.
21. Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. (Fakultetski udžbenik) Filozofski fakultet u Splitu, Split, 2008.
22. Dragić, Marko. „Sveti Stjepan prvomučenik u hrvatskoj tradicijskoj kulturnoj baštini.“ *Ethnologica Dalmatica*, Vol. 27, 2020. str. 37-84.
23. Dragić, Marko. „Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata.“ *Crkva u svijetu*, vol. 43, br. 3, 2008., str. 414–440.
24. Dragić, Marko. „Drvo badnjak u kršćanskoj tradicijskoj kulturi.“ *Crkva u svijetu*, vol. 43, br 1, 2008., str. 67–90.
25. Dragić, Marko. „Sveta tri kralja u hrvatskoj tradiciji.“ *Crkva u svijetu*, vol. 42, br. 1, 2007., str. 96–117.
26. Gavazzi, Milovan. *Godina dana hrvatskih narodnih običaja*. Kulturno-prosvjetni sabor Hrvatske; Hrvatsko etnološko društvo, Zagreb, 1991.
27. Gorys, Erhard. *Leksikon svetaca*. Naklada Slap, Jastrebarsko, 2003.
28. Kedžo, Ina. „Advent u tradicijskoj kulturi Splita i okolice.“ *Ethnologica Dalmatica*, vol. 29, 2022., str. 5–23.
29. Lozica, Ivan. *Poganska baština*. Golden marketing, Zagreb, 2002.
30. Milićević, Josip. „Narodni običaji i vjerovanja u Sinjskoj krajini.“ *Narodna umjetnost*, vol. 5 i 6, br. 1, 1967., str. 433–511.
31. Opačić, Vid Jakša (ur.). *Hrvatski običaji i druge tradicije*. Mozaik knjiga, Zagreb, 2016.

32. Ritman Auguštin, Dunja. *Knjiga o Božiću*. August Cesarec, Zagreb, 1992.
33. Tomelić, Marijana. „Zimski običaji na poluotoku Pelješcu.“ *Čakavska rič*, vol. XXXI, br. 1-2, 2003., str. 83–96.
34. Vojnović Traživuk, Branka. "Jedan etnološki pogled na Božić." *Ethnologica Dalmatica*, vol. 26, 2019., str. 1–23.
35. Žanetić, Katarina. „Božićno koledanje i veseljenje na otoku Korčuli.“ *Ethnologica Dalmatica*, vol. , br. 23, 2016., str. 71–114.

Sažetak

Ovaj završni rad bavi se katoličkim adventskim i božićnim običajima na području Dalmacije. Analizirano je razdoblje adventa i svetkovine koje mu pripadaju. To su Sv. Barbara, Sv. Nikola, Bezgrešno začecje Blažene Djevice Marije, Sv. Nikola, Sv. Lucija. Kao vrhunac tog razdoblja, predstavljen je Badnjak, najbogatiji dan u tradicijskoj kulturi Hrvata. Uz svaki blagdan naveden je niz običaja koje njeguju ljudi u različitim dijelovima Dalmacije. Drugi dio rada bavi se božićnim vremenom. Prikazani su svi najvažniji dani ovog razdoblja, a to su Božić, Sveti Stjepan, Sveti Ivan, Silvestrovo, Nova godina i Sveta tri kralja. Kao i za svetkovine u vremenu adventa, i ovdje su predstavljeni običaji koji su karakteristični za određeni dan. Detaljnim prikazom običaja možemo uvidjeti sličnosti i razlike u obilježavanju pojedinih svetkovina na ovom području. Posebno je predstavljen Božić, vrhunac ovog vremena kao i najveseliji kršćanski blagdan. Konačno, ovaj završni rad pruža uvid u običaje pojedinih dalmatinskih gradova i sela i kao takav pomaže u očuvanju hrvatske nematerijalne kulturne baštine.

Ključne riječi: advent, Badnjak, Božić, običaji, Dalmacija.

CATHOLICH ADVENT AND CHRISTMAS CUSTOMS IN DALMATIA

Abstract

This final work with Catholic advent and Christmas traditions in the region of Dalmatia. It analyzes the period of advent as well as all Saints associated with this period. Including, St. Barbara. St. Nicholas, The Immaculate Conception of Blessed Virgin Mary, St. Lucia. The highlight of this period is Christmas Eve, also known as the most sacred day in the traditional culture of Croatia. Along with every holiday, a variety of customs which people appreciate are listed, depending on the parts of Dalmatia in which they are presented. The following part of the work deals with Christmas time, in which the most important day occur, including: Christmas, the day of St. Stephen and St. John, New Year's Eve, the New Year, as well as the day of the Three Holy Kings. Similary to holidays in the time of advent, traditions that are distinctive to a certain day are also presented during Christmas time periode. Through detailed comparison of traditions, we can distinguish similarities and differences in marking individual holidays in this region. Christmas is especially celebrated, as it is the peak of this time period, as well as the most joyous Catholic holiday, Lastly, this final work allows for detailed insight of customs and traditions of Dalmatian cities and towns, as well as the great importance of the preservation of Croatian oral literature.

Key words: advent, Christmas Eve, Christmas, customs, Dalmatia

SVEUČILIŠTE U SPLITU FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O KORIŠTENJU AUTORSKOG DJELA

kojom ja _____, kao autor/ica završnog rada dajem
suglasnost Filozofskom fakultetu u Splitu, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj
završni rad pod nazivom

koristi na način da ga, u svrhu stavljanja na raspolaganje javnosti, kao cjeloviti tekst ili u skraćenom obliku trajno objavi u javnoj dostupni repozitorij Filozofskog fakulteta u Splitu, Sveučilišne knjižnice Sveučilišta u Splitu te Nacionalne i sveučilišne knjižnice, a sve u skladu sa *Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima* i dobrom akademskom praksom. Korištenje završnog rada na navedeni način ustupam bez naknade.

Split, _____

Potpis

SVEUČILIŠTE U SPLITU FILOZOFSKI FAKULTET
IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja _____, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja sveučilišnog/e prvostupnika/ce _____, izjavljujem da je ovaj završni rad rezultat isključivo mojega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio završnog rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga završnog rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, _____

Potpis

Izjava o pohrani

završnog/diplomskog/specijalističkog/doktorskog rada (podcrtajte odgovarajuće) u

Digitalni repozitorij Filozofskog fakulteta u Splitu

Student/ica: _____

Naslov rada: _____

Znanstveno područje: _____

Znanstveno polje: _____

Vrsta rada: _____

Mentor/ica rada: _____ (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje)

Komentor/ica rada: _____ (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje)

Članovi povjerenstva (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor/autorica predanog završnog/diplomskog/specijalističkog/doktorskog rada (zaokružite odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice u potpunosti odgovara sadržaju obranjenog i nakon obrane uređenog rada. Slažem se da taj rad, koji će biti trajno pohranjen u Digitalnom repozitoriju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu i javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama *Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju*, NN br. 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 46/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15, 131/17), bude:

a) rad u otvorenom pristupu

b) široj javnosti, ali nakon proteka 6 / 12 / 24 mjeseci (zaokružite odgovarajući broj mjeseci).
(zaokružite odgovarajuće)

Split, _____

Potpis studenta/studentice: _____

SVEUČILIŠTE U SPLITU FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O KORIŠTENJU AUTORSKOG DJELA

kojom ja Anamarija Lovrić, kao autor/ica završnog rada dajem suglasnost Filozofskom fakultetu u Splitu, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom Katolički i adventski i božićni običaji u Dalmaciji

koristi na način da ga, u svrhu stavljanja na raspolaganje javnosti, kao cjeloviti tekst ili u skraćenom obliku trajno objavi u javnoj dostupni repozitorij Filozofskog fakulteta u Splitu, Sveučilišne knjižnice Sveučilišta u Splitu te Nacionalne i sveučilišne knjižnice, a sve u skladu sa *Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima* i dobrom akademskom praksom. Korištenje završnog rada na navedeni način ustupam bez naknade.

Split, 14.05.2022

Potpis A Lovrić

SVEUČILIŠTE U SPLITU FILOZOFSKI FAKULTET
IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja Anamara Lovrić, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja sveučilišnog/e prvostupnika/ce Hrvatskog i talijanskog jezika i književnosti izjavljujem da je ovaj završni rad rezultat isključivo mogega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio završnog rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga završnog rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 14. 9. 2023
Potpis ALovrić

Izjava o pohrani

završnog/diplomskog/specijalističkog/doktorskog rada (podcrtajte odgovarajuće) u **Digitalni repozitorij Filozofskog fakulteta u Splitu**

Student/ica: Anamaria Lovrić

Naslov rada: Katolički adventski i božićni običaji u Dalmaciji

Znanstveno područje: Humanističke znanosti

Znanstveno polje: Hrvatski jezik i književnost

Vrsta rada: završni rad

Mentor/ica rada: dr.sc. Nikola Sunara (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje)

Komentor/ica rada: / (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje)

Članovi povjerenstva (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):

doc. dr.sc. Ljiljana Amanda Šimurlović

prof. dr.sc. Marko Dragič

dr.sc. Nikola Sunara

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor/autorica predanog završnog/diplomskog/specijalističkog/doktorskog rada (zaokružite odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice u potpunosti odgovara sadržaju obranjenog i nakon obrane uređenog rada. Slažem se da taj rad, koji će biti trajno pohranjen u Digitalnom repozitoriju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu i javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju, NN br. 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 46/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15, 131/17), bude:

a) rad u otvorenom pristupu

b) široj javnosti, ali nakon proteka 6 / 12 / 24 mjeseci (zaokružite odgovarajući broj mjeseci).
(zaokružite odgovarajuće)

Split, 14.9.2023

Potpis studenta/studentice: Alvinć